

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ

М.В. Кириченко

Черкаський національний університет
ім. Б. Хмельницького

До сьогодні точиться дискусія щодо ролі порівняльної політології в загальному комплексі політичних знань. Частина дослідників визначає порівняльну політологію як дисципліну, специфіка якої в її методів. Інші вважають що порівняльна політологія – це внутрішній науковий рух, покликаний до життя передусім соціальним контекстом функціонування політичного життя. Порівняння в політичних дослідженнях – не тільки один із рядових методів дослідження, а й дослідницька стратегія, орієнтація на яку дала змогу політичній науці загалом здобути визнання.

Концептуальні засади сучасної порівняльної політики виявляють себе у визначенні таких понять, як «політика», «влада», «держава». Найважливіша роль у політичній компаративістиці належить порівняльному методу й такому базовому поняттю порівняльного аналізу, як національна держава. Порівняльна політологія сформувалась як окрема частина політичної науки, або політології. Порівняння як метод політичного дослідження є так само стародавнім, як і вивчення політики. Друга половина XIX ст. характеризується увагою до порівняльного політологічного дослідження, й розроблені тоді засади методології порівняння справляли вплив на цю галузь науки аж до середини 40 – х років XXст. Це час – етап становлення порівняльної політології як самостійної галузі в рамках політичної науки.

У перші два десятиріччя свого існування політологія вивчала політичні інститути – структури виконавчої влади, парламенти, судову систему, політичні партії. У 30 – х роках XX століття загалом сформувалась структура порівняльної політології. Фактично в цей час порівняльна політологія, потіснивши багато інших галузей політичної науки, стала ототожнюватися з усією дисципліною. Перехід від вивчення традиційного до сучасного суспільства сприяв виникненню теорії модернізації. Власне кажучи, перехід від «традиційності» до «сучасності» називають модернізацією. Порівняльна політологія виявилася надто чутливою до зрушень, що відбулися в суспільній свідомості.

Під вогонь критики порівняльної політології потрапили її теоретичні підвалини: структурний функціоналізм, який, на думку опонентів, зосереджуючись на проблемі виживання системи, її стабільності, виявився неспроможним дати аналіз конфлікту, що став серцевиною політики; теорія модернізації – як найбільша її вада відзначався європоцентризм, визнання єдино правильною європейсько – американської цивілізації.

Криза 60 – х років змусила на перший план винести дві взаємопов'язані теорії в галузі методології порівняльних політичних досліджень: теорія раціонального вибору й неоінституціоналізм. Основним досягненням теорії раціонального вибору вважається те, що вона зводить всю багатоманітність людської діяльності до певних спрощених моделей – і в кожній із них визначає оптимальні для конкретних суб'єктів стратегії. Застосований теорією раціонального вибору підхід до проблематики порівняльної політології називається неоінституціоналізмом. Досі увагу вчених привертало переважно правові аспекти державного ладу. Неоінституціоналізм розглядає парламенти, уряди, партійні системи, як ті «зв'язувальні обмеження», в рамках яких відбувається активна взаємодія політичних суб'єктів. Новий теоретичний інструментарій розгортає широкі перспективи для порівняльних досліджень, значення яких надзвичайно зросло в 90 – х роках, коли чимало країн опинилося перед проблемою вибору оптимального демократичного ладу. Не випадково наука про переходи до демократії – транзитологія широко застосовує засоби теорії раціонального вибору.

Політика є одним із ключових понять політичної науки. Політика – це сфера стосунків

різних соціальних груп та індивідів щодо використання інститутів публічної влади задля реалізації своїх соціально значущих інтересів і потреб. Політика – це обмежене застосування влади. Вивчення політики – це вивчення природи обмежень і техніки застосування соціальної влади в рамках цих обмежень. Поняття політика, як правило, визначається як боротьба за владу та здійснення влади. Політика має справу з розподілом цінностей, які є в обмеженій кількості. Коло осіб, які ухвалюють безпосереднє рішення, є зазвичай невеликим і визначається поняттям «еліта», тоді як пов'язане з ним поняття «маси» фіксує ту більшість членів суспільства, що є або взагалі усуненою від ухвалення рішень, або впливає на цей процес опосередковано.

Ще одним провідним поняттям у політичних дослідженнях є влада. У політичній науці налічується понад 50 визначень цієї категорії. Найвідоміші з них: влада – це спосіб досягнення відповідної мети, отримання очікуваних результатів; влада – різновид стосунків між керуючим і керованим; влада – можливість прийняття рішень, що регулюють розподіл благ у конфліктних ситуаціях.

Влада ефективна тоді, коли існує переконання, що наказ буде виконано підвладним індивідом. Адекватне розуміння влади неможливе без урахування позиції того, хто має підкорюватись.

У міру ускладнення стосунків соціальних груп та організацій, появи необхідності ухвалення впорядкованих рішень у суспільстві виробляються відповідні регулювальні процедури, певні рамки. У масштабах окремої країни (окремого макросоціального організму) роль таких рамок відіграє держава. Держава – це єдиний регулятор законного застосування сили в межах даної території. Проте насильство – це не стабільне джерело влади. Ефективно функціонує та й тільки та державна влада, якій вдається сформулювати й підтримувати в народі переконання, що наявний лад найбільше відповідає певному суспільству. М.Вебер визначив таку владу як легітимну.

Зауважимо: держава лише тоді є державою, коли видається виправданою її претензія бути єдиним регулятором застосування сили з боку інших соціальних інститутів й приватних осіб. На політичній карті світу знаходимо понад 200 суверенних держав, які мають міжнародне визнання. Серед сучасних держав далеко не всі є національними. Крім того, треба мати на увазі, що в певних процесах (зростання міжнародної торгівлі, посилення транснаціональних корпорацій в економіці, створення таких регіональних політичних об'єднань, як ЄС) національна держава втрачає актуальність. І все – таки в сучасному світі національна держава, як і раніше, залишається головною формою політичної організації, а в порівняльній політології національна держава розглядається як базова аналітична одиниця.

Способи порівняння, які застосовуються в соціальних науках, досить різноманітні. До провідних належать: порівняльно – зіставний метод, орієнтований на вияв природи різнорідних об'єктів; історико – типологічне порівняння; історико – генетичне порівняння. Мистецтво компаративістики полягає в умілому використанні й комбінуванні всіх цих підходів. Проте в порівняльній політології переважно застосовується перший із них. Саме порівняльно – зіставний метод дає змогу послідовно здійснювати кроснаціональне порівняння (порівняння країн між собою), без якого політична компаративістика неможлива.

Проте несвідоме застосування порівнянь іще не створює компаративістської дослідницької практики, так само, як дії за принципом «проб і помилок» за наявної, на перший погляд, подібності до наукового експерименту такими не є. Специфіка порівняльних спеціальних наук полягає саме в тому, що порівняння виступає тут як метод, який дає змогу перейти від опису (що? коли? як?) до відповіді на фундаментальніші питання виявлення та пояснення причинових (казуальних) зв'язків.

Стисле знайомство з визначеннями понять «політика», «влада», «держава», «національна держава» методологією порівняльного аналізу є необхідними концептуальними основами та передумовою дослідження політичних процесів, політичних інститутів.

На нинішньому етапі теорія раціонального вибору і неоінституціоналізм багато в чому

визначають обличчя політичної науки. Та лише дослідницька практика покаже, наскільки спроможними є претензії теорії раціонального вибору на методологічне лідерство в політології. Порівняльна політологія пройшла доволі складний шлях розвитку. Відбувся поступовий перехід від вивчення формальних інститутів правління до аналізу реальних політичних процесів.

В Україні порівняльний(компаративний) метод набуває дедалі більшої популярності в рамках становлення вітчизняної школи порівняльної політології. На нинішньому етапі цю школу найповніше репрезентують наукові студії, здійснювані на базі Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Застосування цього методу дало змогу досягнути політичну систему сучасної України в її цілісності, показати трансформацію політичних систем у країнах СНД і Балтії, Центральної та Східної Європи порівняно з тим, як відбувається цей процес в Україні.

Список використаної літератури

1. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К.: Либідь. - 2004. – 48-с.
2. Приходько С. Демократичні і постукомуністичні трансформації// Філософські обрії. - 2006. - №15. - С.88 - 104.
3. Карамзіна М. Становлення і розвиток порівняльної методології в політичних дослідженнях// Політичний менеджмент. - 2006. - №5
4. Кузенов В. Методологічні принципи політичного дослідження// Віче. -2007. - №21. - С.13 -15.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Овчаренко А.О.